

Asia: OM 4/481/2013

Syyttömyysolettamadirektiivin kansallista täytäntöönpanoa koskeva arviomuistio

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Rikosseuraamuslaitos esittää pyydettyinä lausuntonaan seuraavaa:

ARTIKLA 3 syyttömyysolettama

Muistiossa on arvioitu sitä, aiheutuuko syyttömyysolettamadirektiivistä muutostarpeita kansalliseen lainsäädäntöön. Syyttömyysolettaman periaatteen on vakiintuneesti katsottu kuuluvan perustuslain 21 §:ssä turvattuihin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin. Syyttömyysolettamasta on säännös myös Suomea velvoittavissa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa (6 artiklan 2 kohta) ja Euroopan unionin peruskirjassa (48 artikla).

Syyttömyysolettamasta on nimenomainen säännös ainoastaan esitutkintalain 4 luvun 2 §:ssä. Olettama käy kuitenkin epäsuorasti ilmi useista muista säännöksistä. Muistiossa syyttömyysolettaman on katsottu näkyvän välillisesti esimerkiksi siinä, miten tutkintavankeuslain säännökset eroavat vastaavista vankeuslain säännöksistä. Vaikka tutkintavankeuslaissa ei nimenomaisesti mainita syyttömyysolettamaa, voidaan lain kokonaisuudessaan katsoa ilmentävän periaatteen henkeä. Tämä ilmenee esimerkiksi säännöksissä tutkintavankeuden tarkoituksesta ja toimeenpanolle asetettavista vaatimuksista (1 luvun 3 ja 4 §:t) sekä tutkintavangin oikeudenmukaisen kohtelun vaatimuksesta (1 luvun 5 §).

ARTIKLA 4 julkiset viittaukset syyllisyyteen

Artiklan mukaan viranomaisten antamissa julkisissa lausumissa ja muissa kuin syyllisyyttä koskevissa oikeusviranomaisen päätöksissä ei saisi viitata henkilön syyllisyyteen ennen kuin syyllisyys on laillisesti näytetty toteen. Artiklan kieltö ei vaikuta syyttäjän toimiin rikosvastuun toteuttajana eikä sellaisiin menettelyyn liittyviin ennakkollisiin päätöksiin, joita oikeusviranomaiset tai muut toimivaltaiset viranomaiset tekevät epäilyä tai syyllisyyttä tukevan näytön perusteella. Johdanto-osan kappaleessa 16 esimerkkinä mainitaan tutkintavankeutta koskevat päätökset, jotka siis voidaan tehdä syyttömyysolettamaa rikkomatta. Vaikka artikla koskee pääosin esitutkinnassa, syyteharkinnassa tai tuomioistuinvaiheessa tehtäviä päätöksiä ja julkilausumia, ei ole poissuljettua, etteikö direktiivin tarkoittamassa mielessä kyseeseen voisi tulla myös Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen tekemä päätös tai Rikosseuraamuslaitoksen viestintä. Tähän liittyen ei kuitenkaan ole tarvetta muuttaa kansallista lainsäädäntöä.

ARTIKLA 5 epäillyn ja syytetyn esittämistapa

Fyysiset rajoitteet

Artikla kieltää käyttämästä fyysisiä rajoitteita näkyvästi tuomioistuimessa tai julkisuudessa, ellei niiden käyttö ole tarpeen tapauskohtaisista syistä, jotka liittyvät turvallisuuteen tai siihen, että epäiltyä tai syytettyä estetään pakenemasta tai olemasta yhteydessä kolmansiin osapuoliin. Johdanto-osan kappaleet 20 ja 21 tarkentavat asiaa. Kuten muistiossa on esitetty, velvoitteen kannalta olennaisin turvaamistoimenpide on sitominen esimerkiksi vankikuljetuksissa.

Sitomisesta säädetään tutkintavankeuslain 13 luvun 2 §:ssä. Vastaava vankeuslain 18 luvun 2 § on sisällöltään identtinen. Yleisesti nämä pykälät vastaavat hyvin direktiivin sallimia fyysisiä rajoitteita. Muistiossa on tulkinnanvaraisena pidetty ainoastaan sitomista henkilökatsastuksen turvaamiseksi. Tämä voi joissain tapauksissa olla välttämätöntä, jos tutkintavanki vastustaa voimakkaasti henkilökatsastuksen suorittamista. Tällaisissa tilanteissa sitomiseen voidaan katsoa olevan direktiivissä esitetty turvallisuuteen tai pakenemisen estämiseen liittyvä tapauskohtainen syy. Henkilökatsastuksen toimittamisesta on annettu tarkat säännökset, koska katsastus käsittää kehon onkaloiden tutkimisen. Tämä huomioon ottaen katsastusta ei voida olettaa suoritettavan direktiivissä suojatuissa tilanteissa tuomioistuimessa tai muussa julkisessa tilassa. Rikosseuraamuslaitos ei pidä sitomista henkilökatsastuksen turvaamista varten ongelmallisena eikä asia edellytä kansallisen lainsäädännön muuttamista.

Muistiossa on huomioitu ajankohtaiset säädösmuutokset. Hallituksen esityksessä HE 263/2016 on sitomista koskeviin pykäliin ehdotettu lisättävän uusi 2 momentti, jonka mukaan kaikki samalla kertaa kuljetettavat vangit voitaisiin lyhytaikaisen kuljetuksen ajaksi sitoa tiettyjen edellytysten täyttyessä ilman pääsääntöistä yksittäistapauksellista harkintaa. Perustuslakivaliokunta on juuri ottanut kantaa asiaan. Lausunnon PeVL 6/2017 mukaan hallituksen esityksessä ei ole esitetty riittävän hyväksyttäviä perusteita yksittäistapauksellisesta harkinnasta luopumiselle päätettäessä

vakavasta puuttumisesta vangin henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä vain, jos ehdotetut momentit poistetaan tai vaihtoehtoisesti jos sääntelyä muutetaan niin, että sitominen perustuu yksittäistapaukselliseen harkintaan.

Kaikkien samalla kertaa kuljetettavien vankien sitominen olisi tullut kyseeseen lähinnä silloin, kun suurta vankimäärää kuljetetaan tuomioistuimeen. Asia on kulminoitunut tutkintavankilana toimivaan Vantaan vankilaan, joka vastaa suurimmasta osasta pääkaupunkiseudun kärjäkuljetuksista. Rikosseuraamuslaitos on jo hankkimassa osastoituja ajoneuvoja Vantaan vankilan käyttöön. Ottaen huomioon perustuslakivaliokunnan kannanotto, Rikosseuraamuslaitos selvittää tarvitseeko osastoituja ajoneuvoja hankkia suunniteltua enemmän ja mahdollisesti myös muihin vankiloihin.

Direktiivin johdannossa on erikseen todettu, ettei fyysisten rajoitteiden käytöstä edellytetä tehtävän muodollista päätöstä. Valtioneuvoston tutkintavankeudesta antaman asetuksen 9 luvun 31 §:n mukaan sitomisen peruste ja kesto on kirjattava. Koska sitomisesta tulee edelleen päättää tapauskohtaisesti ja sitomisen peruste ja kesto kirjataan, voidaan nykyisen kansallisen lainsäädännön katsoa täyttävän direktiivin vähimmäisedellytykset hyvin.

Vaatetus

Direktiivin johdantokappaleessa 21 todetaan, että mahdollisuuksien mukaan tulisi välttää vaatettamasta epäiltyä tai syytettyä vanginvaatteisiin tuomioistuimessa tai julkisuudessa, jotta välttyttäisiin vaikutelmasta syyllisyydestä. Arviointimuistiossa on tältä osin viitattu tutkintavankeuslain 3 luvun 3 §:ään ja vankeuslain 7 luvun 2 §:ään.

Tutkintavankeuslain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan tutkintavangille, joka ei käytä omia vaatteitaan, on annettava soveltuva vaatetus vankilassa käytettäväksi sekä tuomioistuimessa käyntiä tai muuta vankilasta poistumista varten. Vankeuslain 7 luvun 2 §:n 5 momentti on sisällöltään identtinen. Lähtökohtaisesti tuomioistuimessa käytäessä sekä vankilasta muutoin poistuttaessa käytetään omia vaatteita. Laitosvaatetusta tarjotaan käytettäväksi, mikäli vangilla ei ole omaa soveltuvaa vaatetusta tai hän ei halua sitä käyttää. Rikosseuraamuslaitoksen näkemyksen mukaan tuomioistuimessa käyntiä varten olisi hyvä varata siviilivaatteita erityisesti tutkintavangeille. Rikosseuraamuslaitos yhtyy siihen, että tarvittaessa asiasta voidaan huolehtia kansallisella ohjauksella esimerkiksi täsmentämällä Rikosseuraamuslaitoksen laitosvaatetusta koskevaa määräystä.

Tutkintavankeuslain 3 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan omien vaatteiden käyttöä voidaan rajoittaa, jos siitä aiheutuu vaaraa tutkintavankeuden tarkoitukselle, vankilan järjestykselle tai tutkintavangin terveydelle. Tällaisesta rajoittamisesta päättää vankilan johtaja tutkintavankeuslain 3 luvun 9 §:n toimivaltasäännöksen nojalla. Kuten muistiossa on todettu, ei tällaista rajoittamista voida pitää direktiivin kannalta merkityksellisenä. Lisäksi vankilan johtajan päätökseen on mahdollista vaatia

oikaisua tutkintavankeuslain 15 luvun 1 §:n 1 momentin 1) kohdan perusteella. Näin ollen tutkintavangin käytettävissä on tehokas oikeussuojakeino.

Vankeuslaissa vaatetuksesta säädetään lain 7 luvun 2 §:n 2 momentissa. Suljetussa vankilassa omien vaatteiden käyttöä voidaan rajoittaa vankilan järjestyksen tai turvallisuuden taikka valvonnan vaatimasta syystä. Vaikka kyse on omien vaatteiden käytön yleisestä rajoittamisesta, ei tätäkään rajoitusmahdollisuutta voida pitää direktiivin kannalta merkityksellisenä, koska lähtökohta vankilasta tuomioistuimeen tai muualla poistuttaessa on soveltuva oma siviilivaatetus. Lisäksi tällainen omien vaatteiden käytön yleinen rajoittaminen laitoksessa edellyttää aluejohtajan päätöstä (7 luvun 7§).

YHTEENVETO

Direktiivi ei aiheuta muutostarpeita tutkintavankeus- tai vankeuslakiin. Syyttömyysolettaman periaate on huomioitu riittävästi jo voimassaolevassa lainsäädännössä.

Vesterbacka Esa
Rikosseuraamuslaitos

Sandvik Anna-Liisa
Rikosseuraamuslaitos